

יהושע

הקדמה ופרק א ב

הקדמה

ספר יהושע שונה משאר הספרים שאין הוא נכתב לאחר חטאי ישראל אלא הוא כחלק מהתוכנית כחמשה חומשי תורה וכדאי' בנדרים כב: 'אמר רב אדא ברבי חנינא: אלמלא (לא) חטאו ישראל - לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא'. ובבואינו לראות את המצב המעולה של עם ישראל הרי שאנו צריכים לעמוד במה עוסק.

וקודם שנפתח בלימוד הספר עצמו ננסה לעמוד מה הם החלקים המרכזיים שבהם עוסק הספר, ונראה לחלקו לארבעה חלקים מרכזיים:

א. כניסת ישראל לארץ ישראל, ובכלל זה: מינוי יהושע עצמו, ושלושה דברים שעושה יהושע לפני הכניסה: א. דבריו לשוטרים ולכל העם, ב. דבריו לחלוץ העובר לפני המחנה, ג. שליחת המרגלים, והכניסה עצמה בבקיעת הירדן והשלמת הכניסה במילה ופסח והפסקת המן, ובכך מסיימים ישראל את המסע הגדול שהחל ביציאת מצרים.
ב. 'וירשתם אותה' - כיבוש הארץ, וזה בארבעה מלחמות מרכזיות: א. יריחו, ב. העי, ג. חמשת המלכים, ד. מלכי הצפון.

ג. 'וישבתם בה' - חלוקת הארץ, תחילה מסדר מה היא הארץ הנכבשת ומה עוד נשאר לכבוש, וכן את סוגי הנחלות: א. עבר הירדן, ב. יהודה ויוסף, ג. שאר השבטים, ד. לווים וכהנים, ה. נוחלים מיוחדים כיהושע וכלב ובנות צלפחד.
ד. סוף ימי יהושע ודבריו לישראל, והברית הגדולה שישראל כורתים שוב עם ה' בסוף הספר.

וכן יש להתבונן מהי הנהגת יהושע והאם התחילה רק בספר יהושע לאחר מות משה או ששורשו אף בחיי משה. הפסוק הראשון ביהושע הוא 'ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר' - יהושע הוא שנבחר להנהיג את ישראל לאחר מות משה, והתואר שניתן לו כאן הוא 'משרת משה', שיהושע הוא ששרת את משה וממשיך את הנהגתו, עניין זה הינו מרכזי בספר יהושע, שיהושע משלים את מה שמשה התחיל, 'משה מוציא ויהושע מכניס', וכל מה שיהושע עושה זה על פי משה שצוה מפי ה'.

ומהפתיחה בפסוק הראשון היה מקום להבין שמינויו של יהושע כמנהיג ישראל הוא רק כאן בספר יהושע לאחר מיתת משה, אך כפי שיתבאר כבר בחיי משה התורה מייחסת לו חשיבות הן בהנהגת ישראל והן בהנהגת המלחמה באויבי ה'; וכמו כן המינוי מתחיל בתורה עצמה ועלינו להבחין כמה חשיבות ואריכות התורה נותנת למינוי של יהושע כמנהיג ישראל לאחר משה רבינו.

יהושע בתורה:

לוחם מלחמות ה'

יהושע נזכר לראשונה במלחמת עמלק. 'ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים... ויחלוש יהושע את עמלק...' שמות יז ט וכבר שם רואים שאין תפקידו רק במלחמה הזו, אלא יש לו תפקיד משמעותי במלחמה עם עמלק אף לדורות (ואף לפני קלקולי המדבר) כמ"ש: 'כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע'.

עם משה

משפטים - 'ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלהים' שמות כד יג. ואף שלא נאמר בפירוש בציווי ה' שיהושע יעלה, אבל כשמשה עולה להר - יהושע מתקדם יותר מכולם, ואף יותר מאהרן נדב ואביהוא, כלומר שמקומו בגילוי הגדול במתן תורה הוא הגדול מכולם לאחר משה רבינו.

כי תשא - אף לאחר קלקול חטא העגל יהושע בן נון לא מש מתוך האוהל כמ"ש 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל' שמות לג יא.

בהעלותך - כאשר היה נראה שיש זלזול בנבואתו של משה - יהושע הוא המקנא למשה 'ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלום' במדבר יא כח. **דברים** - 'יהושע בן נון העומד לפניך' דברים א לח.

בעגל

כמו כן התורה מדגישה שיהושע אינו מהחוטאים בשתי הרעות הגדולות שבמדבר, בחטא העגל: 'וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה: ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שמע' שמות לב יז-יח.

יהושע אינו קשור כלל עם חטא זה, ולא זו בלבד שאינו נמצא במחנה בשעת החטא, אלא אף אינו מודע לו כלל, עד שמשה אומר לו 'קול ענות אנכי שומע', ואולי אף בזה מבואר מדוע האריכה התורה בפרט זה של דברי יהושע אל משה ותשובתו של משה.

ואף לאחר מכאן כל זמן שהחטא לא טוהר ותוקן מישראל לא חזר יהושע למחנה אלא 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל' שם לג יא.

מרגלים

גם בחטא המרגלים יש יחס מיוחד ליהושע. מיד בתחילת השליחות משה קורא להושע ומשנה את שמו ליהושע, ויהושע עצמו אינו שותף כלל לחטא המרגלים.

המינוי של יהושע

כפי שהובא לעיל עוד קודם שנבחר להנהיג את ישראל אחרי משה, כבר ציוה ה' את משה 'ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק' שמות יז יד.

המינוי של יהושע מבואר בתורה כמה פעמים:

בפרשת פינחס - 'פקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר וגו'. ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וגו' ונתת מהודך עליו' במדבר כז טז-יח ומשה עשה זאת לפני אלעזר ולפני כל העדה.

בתחילת דברים - 'יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל' דברים א לח.

בסוף פרשת דברים - 'ואת יהושע ציויתי בעת ההיא לאמר...' דברים ג כא.

בתחילת ואתחנן - 'וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבור' וגו' שם כח.

בפרשת וילך - יש שלב נוסף במינוי של יהושע, אחרי שמשה מצוה את יהושע שוב 'לעיני כל ישראל חזק ואמץ' שם לא ז, ויש להבחין שציווי זה הוא בדיוק כפי שאומר לו ה' בתחילת יהושע.

הקב"ה אומר למשה להתייצב עם יהושע באוהל מועד, ומצוה את יהושע את אותם הדברים שנאמרו בתחילת יהושע, יהושע שומע יחד עם משה את ההנהגה בארץ ישראל, וכן את ההנהגה באופן כללי - פרשת האזינו. ויש כאן עניין מיוחד שיהושע שומע ומקבל מינוי וצווי מאת ה', ולא רק דרך משה.

מיד אחרי שהתורה מספרת על פטירת משה מדגישה התורה שיש המשך להנהגת משה שם לד ט' ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר צוה ה' את משה'.

לסיכום: נתבאר שעניינו של יהושע עקבי מתחילת הנהגת עם ישראל במדבר:

- הוא הלוחם בעמלק.
- במעמד הר סיני יהושע נבדל מכל העם ומתלווה אל משה בעלותו אל ההר לקבל תורה.
- אינו שייך בשני החטאים העיקריים, העגל והמרגלים, בחטא העגל הוא לא נמצא כלל במחנה, ואף אינו מודע לו כאשר נעשה. ובחטא המרגלים, אף עומד כנגד המרגלים.
- סדר הנהגת ישראל וכיבוש הארץ המוטל עליו, חוזר שלב אחרי שלב בתורה וכן"ל.
- וסוף המינוי הוא בציווי ישיר מאת ה' יחד עם משה.
- בתחילת ספר יהושע מקבל ציווי מאת ה'.

ובזה מתבאר מאמרם ז"ל 'פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה' ב"ב עה. שהנהגת עם ישראל בכניסה לארץ חייבת להיות ע"י האיש שנטפל למשה וממשיך את הנהגתו 'ונתת מהודך עליו', ולכן הספר חוזר ומדגיש שוב ושוב שיהושע עושה כאשר צוה משה.

הבחנה נוספת, האיש שעובר את המדבר באופן המתוקן, הוא האיש שבכוחו להמשיך את ההנהגה הלאה לכיבוש הארץ.

הברכה המיוחדת לאפרים 'וזרעו יהיה מלא הגוים' בראשית מח יט מתקיימת אצל יהושע במלחמת חמשת המלכים, וההדגשה שם בפסוק היא 'הלא היא כתובה על ספר הישר' - בראשית, 'ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש' שה' שמע בקול יהושע יהושע י יג-יד.

פרק א

גבולות הארץ שנאמרים ליהושע

'כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר דברתי אל משה מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ החיתים ועד הים הגדון מבוא השמש יהיה גבולכם'.

(הדברים הבאים הינם בדרך הצעה ואינם מוחלטים). בהבטחת הארץ יש שתי גבולות: א. הארץ המובטחת לאברהם.

ב. הארץ שניתנת עכשיו בכניסה לארץ. וצריך לעמוד על איזה גבולות מדובר כאן?

כשארץ ישראל מובטחת לעם ישראל בפר' משפטים נאמר להם 'ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר', הרי שהובטח להם כל הארץ שהובטחה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים 'לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת', ואילו בפרשת מסעי בגבול הצפון אין הגבול נהר פרת, ובאמת עד זמן דוד ושלמה לא הגיעו ישראל לנהר פרת, ואף בזמן דוד ושלמה צ"ב האם ישראל רק שלטו שם או שגם היה מיושב בעם ישראל.

בתחילת ספר דברים כתוב 'פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר בשפילה ונבגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת' כלומר כל הארץ המובטחת, ואח"כ חטאו ישראל במרגלים וכמו שביאר הגר"א על פי הספרי, וכן נראה מדברי רש"י שם שלאחר חטא המרגלים נגזר על ישראל שלא יקבלו את כל הארץ המובטחת, א"כ נראה שנהר פרת הוא מהארץ המובטחת קודם החטא שבעונותינו לא זכינו אליה והיא לא מהארץ שקבלו ישראל לירושה בפר' מסעי.

וא"כ צריך ביאור מדוע בתחילת יהושע נאמר לו 'מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ החתים', ואולו כדי לנסות ולהבין את זה נעמוד על לשונות הפסוקים בפר' עקב.

פרשת עקב מסתיימת בשתי פרשיות:

א. פרשת 'והיה אם שמוע' יא יג שהיא שמירת כל המצות. לאחר שמשה מלמד לישראל שהארץ אינה בזכותם - 'לא בצדקתך וביושר לבבך...' אלא 'ולמען הקים את השבועה...' ופרשת 'והיה אם שמוע' הובאה לאחר שאומר לישראל את מעלת הארץ ואיך היא תלויה כל הזמן בהשגחת ה' 'ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה' וכו', ובלי קיום המצוות ח"ו 'ועצר את השמים... ואבדתם מהרה'.

ב. ואח"כ נוסף עוד חלק 'כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת... והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם...', כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון הזה מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבולכם לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן ה' אלוקיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה' יא כב - כד.

ויתכן לבאר שבתחילה אומר לישראל בפרשת 'והיה אם שמוע' שזכות קיומם בארץ הוא בשמירת המצוות, ואם יזכו וישמרו את כל המצוות ויאהבו את ה' וידבקו בו אז יתקיים בהם אף מה שכתוב בפר' שופטים דברים יט ח 'ואם ירחיב ה' אלוקיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דיבר לתת לאבותיך' והתנאי לקבלת הארץ הוא באותם דברים שנאמרו בעקב בפר' האחרונה, וזה הדברים המבוארים בפר' שופטים, 'כי תשמור את כל המצוה הזאת לעשותה אשר אנוכי מצוך היום לאהבה את ה' אלוקיך וללכת בדרכיו כל הימים', ובאותם דברים שנאמרו

בסוף פר' עקב כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת לאהבה את ה' אלוֹקֵיכֶם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו' (לדבקה בו לא נאמר בפר' שופטים).

כן הדברים כמעט באותם הלשונות ה' אומר ליהושע בכניסתן לארץ 'כל מקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר דברתי אל משה, מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ החתים ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם, לא יתיצב איש בפניך' כלומר שיהושע וישראל נכנסים לארץ ישראל ה' אומר לו יש אפשרות לקבל את כל הארץ המובטחת וזה תלוי עד כמה יהיו חזקים במצוות ובשמירת התורה ואין הכוונה שבכיבוש הראשון מיד יכנסו עד נהר פרת, ויותר מזה אף נאמר בהם 'כל המקום אשר תדרך כף רגלכם' וכמו שהביא רש"י מהספרי.

חזק ואמץ

לא מצאנו אדם שהתורה מצוה אותו להתחזק כל כך הרבה כיהושע, שנצטווה על כך הרבה יותר ממה שמצינו בשאר רועי ישראל. בפר' ואתחנן: 'וצו את יהושע וחזקה ואמצהו', בפר' וילך: 'ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ', ובהמשך: 'לא תירא ולא תחת', ואח"כ בדברי ה' אל יהושע באוהל מועד: 'וצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ', ואף כאן בתחילת ספר יהושע ארבע פעמים חוזר הציווי ליהושע 'חזק ואמץ': בדברי ה' אל יהושע מצווה שלושה פעמים 'חזק ואמץ':

פעם ראשונה 'חזק ואמץ כי אתה תנחיל את העם הזה' שצריך הוא להתחזק להנחיל את הארץ, והוא דבר מובן. בפעם השנייה 'רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך', כאן יש חידוש שאף בשמירת המצות צריך להתחזק והוא הדבר היותר משמעותי שבו תלויה באמת הצלחת יהושע בכיבוש הארץ (ואף בקיום ישראל בארץ לאחר הכיבוש) ועל זה נאמר לו 'חזק ואמץ מאוד' ורק כך שליחותו תצליח (ושני דברים צריך לעשות כדי שיזכה לשמירת המצוות: א' 'חזק ואמץ מאוד' ב' 'לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיך').

הפעם השלישית: 'הלוא ציויתך חזק ואמץ אל תערוץ ואל תחת', וכתב רש"י ש'הלא ציויתך' זה הנאמר בפר' וילך 'ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ... וה' הוא ההולך לפניך הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא תחת', כלומר שחוזר על הנאמר במינוי שהיה לעיני כל ישראל עוד בחיי משה, וציווי זה הוא לחיזוק על הנהגת המלחמה כמו שביאר הגר"א; הרי שיש אחד להנחלת הארץ, אחד לשמירת המצות ואחד לכיבוש הארץ.

הציווי ליהושע חוזר כמה וכמה פעמים, שכאשר מגיעים לכבוש הארץ יש להתעלות, וכדי להגיע לארץ ה' צריכים חיזוק נוסף הן בתורה והן במלחמה. וכעין זה מצאנו בשלמה שהולך לבנות את המקדש מצוהו דוד אביו באותו לשון 'ויאמר דוד לשלמה בנו חזק ואמץ ועשה אל תירא ואל תחת' דה"א כח כ.

ויצו יהושע את שוטרי העם לאמר

לאחר שנתמנה יהושע לתפקידו הגדול מתחיל בהכנת ישראל לכניסה לארץ, הדבר הראשון הוא מצוה את השוטרים להכין את ישראל למעבר לארץ המובטחת. יש לשים לב שמצאנו את השוטרים במדבר, כאן בציווי הזה ובציווי הבא

לעבור את הירדן, ואח"כ בשאר כתבי הקודש לא רואים את החלק הזה בהנהגת עם ישראל שהמנהיג מצוה את השוטרים והם את העם.

'ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי', הדבר השני זה דבריו לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי וחוזר על דברי משה בסוף פרשת דברים, וכאן לא פונה לשוטריהם אלא פונה לשבטים עצמם, ובני גד וראובן מלבד קיום הבטחתם הם הם החלוצים ההולכים לפני ה'. ובאמת הדברים צריכים ביאור, כיצד שייך שבני תמותה יוצאים לפני ה' למלחמה? אולם מצינו שכך היה שבכיבוש יריחו, שהחלוצים – בני ראובן ובני גד הלכו בתחילה ולאחריהם הכהנים נושאי הארון דהיינו הנהגת ה' היוצאת לפני ישראל במלחמה, ולאחריהם הלכו כל בני ישראל.

וכך גם בחציית הירדן נאמר בפסוק: 'כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו לפני ה' למלחמה אל ערבות יריחו'. הרי שבני גד וראובן קיימו תנאם, והלכו לפני הכהנים נושאי הארון למלחמה, וכך נכבשה הארץ לפני ישראל, ועי' באריכות בפר' מטות בדברי משה אליהם. החלוצים מקבלים עליהם את הנהגת יהושע ואומרים 'כל איש אשר ימרה את פיק' וכו' ומוסיפים תנאי 'רק חזק ואמץ' כלומר רק אם תקיים בעצמך 'חזק ואמץ' אז 'כל איש' וכו' רלב"ג.

ואולי קבלת החלוצים את הנהגת יהושע היא היא קבלת כלל ישראל את הנהגתו והם כשלוחי העם כולו (אך ניתן לבאר להפך שהנהגת תשעת השבטים ברור שהיא על ידי יהושע שהרי הוא ינחיל אותם את הארץ, אבל בני גד ובני ראובן שכבר קבלו את נחלתם מעבר לירדן, וחלקם הוא 'חלקת מחוקק ספון' וכפי שחוזר בהם שוב ושוב שהם קיבלו נחלתם על ידי משה, היה מקום להבין שהם ממשיכים את ההנהגה הקודמת, ועל כך הפסוק מחדש שאפילו הם מקבלים את הנהגת יהושע, ומוסיפים 'רק יהיה ה' אלוקיך עמך כאשר היה עם משה' וא"כ וודאי שכלל ישראל מקבלים עליהם את הנהגת משה).

פרק ב

המרגלים

יש להתבונן ולשאול מה ראה יהושע לשלוח מרגלים לאחר שהוא עצמו ראה את הנזק הגדול שנגרם ע"י מרגלים בימי משה.

מתוך תשובתם נראה הבדל פשוט, שבעוד המרגלים בימי משה משיבים שאכן טובה הארץ וכו' אבל מיראים הם את עם הארץ, המרגלים ששלח יהושע משיבים להיפך: 'וגם נמוגו כל יושבי הארץ מפנינו' יהושע ב כד, והוא כנגד כלב ויהושע שאמרו 'כי לחמנו הם סר צלם מעליהם...' במדבר יד ט ומוכח כאן שכבר בזמן משה נמוגו יושבי הארץ, שהרי הסיבה שנמוגו היא מפני ששמעו על קריעת הים כדברי רחב, אם כן ודאי שכבר בזמן המדבר היה פחד ה' עליהם, ובכל זאת המרגלים בימי משה לא ענו כן, ובתשובת המרגלים כאן נתקן הדבר, שעונים שהאומות בארץ ישראל יודעים 'כי נתן ה' בידכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפנינו'.

אך יותר מכך נראה שאף מטרת שליחותם שונה, שמרגלי דור המדבר הלכו לראות את הארץ 'הטובה אם רעה, הבמחנים או במבצרים', והמרגלים כאן מטרתם לבדוק את לבב העם ועד כמה עומדת רוחם עליהם, ועל כן הם הולכים לבית אשה זונה שהוא המקום המתאים ביותר לדעת את רוח העם, כדאיתא בזבחים קטז ב 'מנא ידעה? דאמר

מר: אין לך כל שר ונגיד שלא בא על רחב הזונה. אמרו: בת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים, וזנתה [כל] ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, אחר חמישים שנה נתגיירה, אמרה: יהא מחול לי בשכר חבל חלון ופשתים'. על כך משיבה להם רחב 'ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם', שהפחד והרעדה מהקב"ה שהיה בקריעת ים סוף עודנו קיים ואף נוסף עליו כיבוש שני מלכי האמורי, וכל העמים יודעים 'כי ה' אלוקיכם הוא אלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת'.

ובזה די למרגלים ואינם צריכים עוד לשוב ולראות מה יש בארץ וביריחו, כי מלאו את שליחותם. וכן רואים את החשיבות ברחב שעמדה על כך ש'ה' אלוקיכם הוא אלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת' וכדאיתא במדרש שרחב הבינה יותר מכל המתגיירים:

דברים רבה וילנא פרשת ואתחנן

'רבנן אמרי יתרו נתן ממש בעבודת כוכבים שנא' שמות יח 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים', נעמן הודה במקצת ממנה שנא' מלכים ב ה 'הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל', רחב שמתהו בשמים ובארץ שנא' יהושע ב 'כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת', משה שמו אף בחללו של עולם שנא' 'כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד' מהו 'אין עוד' אפילו בחללו של עולם'.

גודל מעלתה רואים אח"כ בכך שיהושע נשאה והוליד ממנה שמונה נביאים כמבואר מגילה יד: ובזה אנו למדים עד כמה חשיבות היה לגירותה.